

Schaduwonderwijs in Vlaanderen aan het licht gebracht

Welke toekomst willen we voor onze kinderen? Dat ze gezond en gelukkig zijn. Dat ze vrienden hebben en hun weg vinden in onze samenleving. Dat ze op eigen benen kunnen staan en financieel onafhankelijk zijn. Onderwijs moet hen hierop voorbereiden. In Vlaanderen hebben we een sterk openbaar onderwijs dat deze doelstellingen voor alle kinderen tracht te realiseren. Maar de laatste jaren komen er barstjes in dit verhaal. Er ontstaat een markt van 'schaduwonderwijs'. Onderwijsexpert Roger Standaert volgt deze evolutie op de voet en deelt zijn visie.

Cijfers, meetbare doelstellingen en testen winnen aan belang en worden in de politieke en publieke opinie op een voetstuk geplaatst. Ook in onderwijs krijgen kwalificerende doelstellingen meer gewicht. Commerciële instanties komen op de proppen met extra oefeningen en leerplatformen voor kinderen en bijscholingen voor leraren. Tijdens de voorbije corona-maanden kwam het zogenaamde schaduwonderwijs in Vlaanderen duidelijk aan het licht. Het gaat om georgani-

seerde vormen van leren die private organisaties aanbieden buiten de school. Moeten we dit schaduwonderwijs omarmen? Of moeten we dit zeer voorzichtig benaderen? We vragen het aan Roger Standaert.

Wat is schaduwonderwijs?

In België kennen we de leerplicht. Dat betekent dat België, als welvarend land, ervoor moet zorgen dat iedereen tot het einde van die leerplicht

TEKST
Eva Tiquet

‘Het Vlaamse onderwijssysteem is een van de weinige ter wereld dat systematisch een brede vorming nastreeft. Dat maakt ons onderwijs sterk.’

Wie is Roger Standaert?

Roger Standaert is emeritus professor comparatieve pedagogiek van de Universiteit Gent. Momenteel is hij actief als onderwijsexpert in nationale en internationale onderwijsprojecten. Hij specialiseerde zich in onderzoeksthema's over de kwaliteit van het onderwijs en het evalueren ervan.

van een zinvolle onderwijsloopbaan kan genieten. Het is de plicht van onze samenleving om dit te realiseren. Bovendien moet dit zo georganiseerd worden dat leerlingen (en hun ouders) hier geen financiële kopzorgen aan over houden. Uiteraard kan het gebeuren dat een school te maken krijgt met een specifieke onderwijsvraag van een leerling en moet vaststellen dat ze niet de juiste specialiteit in huis heeft om deze leerling te ondersteunen. Een school kan dus genoodzaakt zijn om externen in te huren. Maar als dat gebeurt, moet dit steeds met geld van de overheid betaald worden én moet de school eigenaar blijven van het proces.

Naast dit reguliere, openbare, onderwijs worden er echter ook diensten buiten de school aangeboden. Denk maar aan: buitenschoolse hulp voor zorgleerlingen, bijlessen, examentrainingen, huiswerkbegeleiding, taaltrainingen, STEM-lessen, maar ook privéscholen. Dit parallelle onderwijscircuit is betalend en gebeurt buiten het toezicht van de school. Dit schaduwonderwijs bevindt zich dus onder de radar van het onderwijssysteem en dus ook van de kwaliteitscontrole eraan. Bovendien creëert schaduwonderwijs een polarisering in onderwijs. Wie het zich kan veroorloven, wordt bijgespijkerd en zet stappen vooruit. Maar wie het financieel niet aankan, geraakt nog meer achterop. Er wordt dus een dubbele ongelijkheid gerealiseerd.

Maar we hebben in Vlaanderen een sterk onderwijssysteem?

Vandaag kennen we in Vlaanderen een sterk onderwijs waarin we een brede vorming voor elk kind nastreven. Internationaal gezien is dat vrij uniek. Die brede vorming komt ook tegemoet aan de vaststelling dat we leven in een diverse samenleving. Er zijn verschillen in onze samenleving. Dat klopt. Onderwijs is de opstap voor

levenslang leren. Onderwijs bereidt je niet voor op slechts één stiel. Maar geeft je ook handvatten zodat je leert te leven in onze complexe samenleving. Onderwijs moet bovendien kinderen en jongeren ook keuzevrijheid geven. Je moet een bepaalde toekomst kunnen kiezen, deze wat aanpassen, iets anders kiezen of bij je eerste keuze blijven. Het gaat erom dat je gelukkig mag en moet zijn in je keuzes. Net omdat brede vorming ver afstaat van uniforme en gestandaardiseerde

eisen, is er minder vraag naar schaduwonderwijs.

Het wordt problematisch als we van iedereen een Einstein willen maken en de lat steeds hoger willen leggen. Hierdoor ontstaat een competitie. Want elke ouder wil het beste voor haar of zijn kinderen. En als dat betekent dat zoon of dochter bijlessen en extra hulp moet krijgen, dan zal dat zo gebeuren. In tijden van onzekerheid (zoals

SCHADUWONDERWIJS?

De term 'schaduwonderwijs' omvat georganiseerde vormen van leren die private organisaties aanbieden buiten de school: buiten de schooluren, en/of buiten de schoolmuren.

Het kan een aanbod zijn dat inspeelt op zorg- en leernoden: huiswerkklassen, buitenschoolse hulpverlening (bv. logopedie), zomerscholen, bijlessen e.a.

Maar er wordt ook ingezet op een verbreding en verdieping van wat in het reguliere onderwijs aangeboden wordt: taallessen (Nederlands of andere taal), STEM-academies, dactylo, muziek, ...

In het kader van migratie, willen sommige ouders hun kinderen onderdompelen in de eigen cultuur en godsdienst.

Er bestaan islamscholen, lessen Chinees, Pools, Russisch, ...

De meest doorgedreven vorm van schaduwonderwijs, vind je bij de privéscholen. Deze scholen komen in de plaats van reguliere scholen. Privéscholen krijgen geen subsidies van de Vlaamse overheid en zijn ook niet erkend. Kinderen die zich hiervoor inschrijven, vallen onder de wet van het huisonderwijs.

Tip voor wie graag meer leest over de verschillende vormen van schaduwonderwijs:

"Buiten de school(m)uren. Een verkenning van leren naast het reguliere onderwijskader"
(Van den Brande, Coopman, april 2020, Politeia)

Neem de expertise van de échte onderwijsprofessionals, de leraren en directeurs, opnieuw au sérieux!

vandaag door COVID-19) en onzekere toekomsten zullen kapitaalkrachtige ouders nog meer willen investeren in de toekomst van hun kinderen. Commerciële spelers zien hier mogelijkheden en het schaduwonderwijs floreert.

Moeten we schaduwonderwijs vrezen?

Het schaduwonderwijs kan zich als essentieel naar voor schuiven door erop te wijzen dat het 'niveau van het regulier onderwijs daalt'. De lat moet opnieuw omhoog en dat wordt mogelijk gemaakt door allerlei trainingen, nascholingen, oefenboeken, leerplatformen, ... die commerciële spelers aanbieden en waarop scholen, leerlingen en ouders kunnen intekenen (en uiteraard betalen).

In plaats van een onderwijs dat zich richt op de grote diversiteit van mensen komt er dus een streven naar excellentie die voor iedereen dezelfde moet zijn. Dit zien we vandaag in landen waar men een centralistische en uniforme visie over kwaliteit heeft. Deze uniforme visie op kwaliteit krijgt dan een civiel effect. Het straalt af naar de hele maatschappij. Iedereen moet en wil aan deze kwaliteitsnorm beantwoorden en alles in het werk stellen om daar te geraken. Dergelijke onderwijssystemen willen ook aantonen dat alle leerlingen die notie van kwaliteit behalen. Dat gebeurt vaak via centrale proeven.

Dat veroorzaakt een kettingreactie: scholen worden met elkaar vergeleken, bepaalde leergebieden worden op de voorgrond geplaatst en andere verdwijnen naar de achtergrond en leraren moeten hierop voorbereiden, liefst allemaal op dezelfde manier. Commerciële spelers zien hier hun kansen. Dit scenario is dus dé ideale kweekbodem voor schaduwonderwijs.

Een andere voedingsbodem voor het schaduwonderwijs is het vroegtijdig inschalen van leerlingen. Al vroeg worden kinderen naar bepaalde studierichtingen geleid die een bepaald toekomstscenario impliceren. Maar dan ga je onbewust uit van een stabiele samenleving, vandaag en in de toekomst. De samenleving is echter niet meer stabiel.

Het schaduwonderwijs bevindt zich onder de radar van het onderwijssysteem en dus ook van de kwaliteitscontrole.

Hoe vroeger leerlingen in categorieën opgedeeld worden, hoe meer de competitie aangewakkerd wordt om een plaatsje in de 'beste' categorie te krijgen.

Naarmate er meer verkoking ontstaat in het onderwijs en er met een gecentraliseerde visie op kwaliteit en daarbij aansluitende centrale toetsen gewerkt wordt, verhoogt de prestatiedruk in onderwijs en zet je de deur open voor schaduwonderwijs en commerciële spelers in het reguliere onderwijs. Dit voedt de polarisering in de samenleving en draagt bij tot de ongekwalificeerde uitstroom.

In het Vlaamse onderwijssysteem streven we systematisch een brede vorming na. Dat is de sterkte van ons onderwijs. Veel van die zaken zijn echter niet meetbaar. Kwaliteitsvol onderwijs is meer dan goed wiskunde- en taalonderwijs. Deze onderwijsvisie verklaart ook waarom we in Vlaanderen weigerachtig staan tegenover centrale toetsen. In andere landen telt enkel dat meetbare. De andere waarden, die wij ook belangrijk vinden voor onderwijs, worden in deze landen hoofdzakelijk naar het gezin doorgeschoven.

Evaluatie moet integraal deel uitmaken van het onderwijsproces. Proeven zijn dus niet per definitie nefast voor het onderwijs. Zo hebben peilingsproeven hun waarde en zetten aan tot leren: zijn deze eindtermen te hoog gegrepen? Of hebben we er onvoldoende op ingezet? Op deze manier 'leiden' cijfers je. Maar cijfers kunnen ook misleiden en verleiden. Dat is bijvoorbeeld het resultaat van rangschikkingen. Mensen verlangen trouwens naar zo'n rangorde omdat het hen een vorm van orde en rust geeft. Cijfers klinken goed

en ogen mooi. Maar we zien onvoldoende wat er achter dergelijke

cijfers schuilt en welke aannames hierachter verborgen zitten. Dan worden cijfers misleidend. In mijn internationaal onderzoek vond ik dit terug in alle onderwijssystemen die centrale examens inrichten.

Hebben commerciële spelers impact op de inhoud van het reguliere onderwijs?

We hebben altijd al een commercieel circuit van handboeken gekend. Daar heb ik niets op tegen omdat je daar als leraar zelf een keuze in kunt maken. Je bent niet verplicht om er te kopen of om materiaal te kopen van een bepaalde uitgever. De voorwaarde is dus dat je als leraar of als school de regisseur blijft en beslist of een uitgave bij jouw visie op onderwijs past.

Daarnaast moeten uitgeverijen zich oriënteren op de einddoelen en mogen geen inspraak hebben in het formuleren van de kwaliteitsnormen.

In Nederland is dat anders. Hier ontwikkelt CITO (Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling) de centrale examens voor het primair onderwijs. Ondertussen is CITO ook commercieel actief en heeft een dochteronderneming Squla die onder andere scholen een systeem aanbiedt om de leerlingen voor te bereiden op de centrale toetsen. Dat kost ongeveer 8 euro per kind, per maand. Duizenden scholen en ouders abonnerden zich al. Op deze manier bepaalt CITO de inhoud van onderwijs én verdient er tegelijk tientallen miljoenen aan.

Dan wordt het gevaarlijk. Dan verzeil je namelijk in een gesloten systeem waar bedrijven toetsen ontwikkelen, maar ook een aanbod creëren van

lees verder op blz.L-15

SCHADUWONDERWIJS IN DE WERELD

Landen in ontwikkeling die geen traditie van sterk openbaar onderwijs hebben, zetten vaak in op een samenwerking met privéspelers. Zo trachten ze aan zoveel mogelijk kinderen onderwijs te verstrekken. Grote stichtingen als de *Bill and Melinda Gates Foundation*, de *Walton Family Foundation* en de *Broad Foundation* zijn niet gelinkt aan gesubsidieerde projecten, maar bepalen zelf waarvoor hun geld gebruikt wordt. Amerikaanse instellingen bepalen zo de onderwijsdoelen van verschillende Afrikaanse landen. De *Gates foundation* zet bijvoorbeeld in op de kwaliteit van leraren via camerasystemen om leraren in hun klaslokalen te observeren. Op basis van bepaalde waarnemingen krijgen leraren een bonus. In de *Broad Foundation* worden leraren beoordeeld op basis van de scores van leerlingen op centraal opgelegde toetsen. Dat laatste gebeurt ook in westerse landen. In Washington D.C. (VS) worden sinds 2010 leraren ontslagen als hun leerlingen onder een bepaald niveau scoren op centraal vastgelegde wiskunde- en taaltesten.

In die westerse wereld zijn vooral de Angelsaksische landen gekend om hun schaduwonderwijs. In de VS, Groot-Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland floeren commerciële bedrijven. Onderwijs is

een miljardenindustrie. Maar ook bij onze noorderburen werd een belangrijke stap naar de commercialisering van onderwijs gezet door de landelijke pedagogische centra af te schaffen (deze werden door de overheid gesubsidieerd). Ze werden vervangen door CITO (Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling en SLO (Stichting voor Leerplanontwikkeling) die vandaag commercieel gestructureerd zijn.

In Aziatische landen lijkt het schaduwonderwijs de plaats van het reguliere onderwijs zelfs over te nemen. In landen als Zuid-Korea, Japan, China, Singapore, Taiwan en Hong Kong is het onderwijs zeer sterk gefocust op presteren en competitie, met zeer selectieve centrale toelatingsexamens voor hoger onderwijs als resultaat. Ouders willen dat hun kinderen succesvol zijn. Falen wordt niet getolereerd. Commerciële spelers maken hiervan gebruik en richten op grote schaal privéonderwijs in dat voorbereidt op examens.

(Gebaseerd op: Standaert, R. (2020). Heeft schaduwonderwijs een toekomst? *Buiten de school(m)uren. Een verkenning van leren naast het reguliere onderwijskader*, 2020, 147-160. En O'Neil, Cathy. (2016) *Weapons of Math Destruction*. Penguin Books.)

voorbereidende oefeningen, leerlingvolgsystemen, bordboeken, differentiatiemethoden, en nascholingen om leraren hierop voor te bereiden. Dit wordt zo'n vanzelfsprekend gegeven waarover niet meer gereflecteerd wordt. Er wordt niet meer bij stilgestaan dat er alternatieven mogelijk zijn. Onderwijspersoneel verliest zo het eigenaarschap over hun beroep.

Hoe moeten we omgaan met private spelers die steeds vaker betrokken worden bij onderwijsbeleid en er zo hun stempel op drukken?

Het klopt dat er zo'n bewegingen zijn. Via lobbywerk krijgt het commercieel circuit, en gerelateerd gedachtengoed, plaatsjes in diverse voorbereidende denkgroepen, worden als experts onthaald op fora, krijgen projecten onder hun hoede, enzovoort.

Er zou meer bewust bij moeten stilgestaan worden en het gezond verstand moet primeren. Maar eigenlijk schuilt hier een ander kernprobleem achter: In welke mate worden de professionals, de leraren en directeurs, au sérieux genomen? In welke mate worden zij voortdurend overdonderd door politieke ballonnetjes die te pas en te onpas worden opgelaten, en door de aanbevelingen van zogenaamde onderwijsexperts?

De professionaliteit van het onderwijspersoneel wordt onvoldoende als expertise erkend. Men gaat daardoor elders expertise zoeken. Hierdoor kunnen deze externe spelers zich in het onderwijsbeleid een plaats toe-eigenen. We evolueren op dit moment dus naar een 'expertocratie' waar experts gezocht worden die oplossingen moeten zoeken op prangende onderwijsproblemen en hiermee de expertise van het onderwijspersoneel overschaduwen.

Als leraar of als school moet je de regisseur blijven en beslissen of een uitgave of handboek bij jouw visie op onderwijs past.

Tijdens de voorbije maanden van lockdown, preteachen en heropstart van het onderwijs werd voor het grote publiek duidelijk welk werk leraren en directeurs verrichten om al hun leerlingen kwaliteitsvol onderwijs te blijven geven. Hun professionaliteit werd meermaals erkend. Dat moeten we vasthouden.

Uiteraard mogen schoolteams ondersteund worden door onderzoeksbevindingen, nascholers, methodieken ... Maar dat moet op de achtergrond gebeuren en in een dienstverlenend verband. Enkel zo kan er werkelijk rekening gehouden worden met de professionaliteit van het onderwijspersoneel. Hier is ook een belangrijke taak weggelegd voor onderwijsvakbonden. Zij moeten naast het syndicale aspect ook oog blijven hebben voor de onderwijskundige en pedagogische dimensie.

Hoe zorgen we ervoor dat onderwijs, dat vandaag geconfronteerd wordt met onzekerheden, niet overruled wordt door schaduwonderwijs?

Op dit moment heeft onderwijs een zeer selectieve waarde op je leven. Onderwijs heeft een sleutelpositie: wat fout loopt tijdens je onderwijsloopbaan, neem je voor de rest van je leven mee. Leerlingen worden te vroeg georiënteerd. Dat moet anders. Onderwijs moet, in het kader van een leven lang leren, kinderen geleidelijk tot zelfleren brengen. Er mogen dan geen vroeg-

Cijfers leiden: ze kunnen je begeleiden, maar ook misleiden.

tijdige beslissingen genomen worden. Maar op het einde van de leerplicht krijgen jongeren een sleutelbos in handen die hen toegang geeft tot verschillende toekomstperspectieven. In functie van je eigen mogelijkheden en interesses kan je hierin dan verder evolueren. Onderwijs krijgt zo een sleutelbosfunctie. De professionaliteit van onderwijspersoneel staat hier voorop.

In dergelijk onderwijssysteem staan brede vorming en persoonlijke ontwikkeling sterker op de voorgrond. Toetsen, evaluaties en de daaruit voortvloeiende begeleidingsinitiatieven zijn dan ook geïntegreerd in de dagelijkse schoolwerking. Evaluatie maakt deel uit van het onderwijsleerproces: als je leerstof aanbiedt, ga je na of je leerlingen dit onder de knie hebben.

Als blijkt dat een leerling specifieke ondersteuning nodig heeft die het schoolteam niet kan bieden, dan kan beroep gedaan worden op buitenschoolse hulp. De school blijft hier wel de touwtjes in handen houden.

Welk advies heb jij voor schoolteams zodat ze zich niet door schaduwonderwijs laten overrompelen?

Schoolteams moeten uit de schaduw treden en hun rechten van onderwijsprofessional opeisen. Zij zijn de experts. Dat betekent niet dat ze er alleen voor staan. Waar nodig kan en moet er hulp ingeroepen worden van externen. Maar schoolteams moeten wel steeds de regiefunctie behouden.

In dit verhaal is de lerende school, de school als lerende organisatie, heel belangrijk. Binnen de school kan er veel van elkaar opgestoken worden. Het is fout om onderwijsvernieuwing te vereenzelvigen met 'activisme'. Scholen hoeven niet steeds op elk mogelijk project, 'dag van', en hype in te gaan. Schoolteams moeten dus prioriteiten stellen. Dat betekent ook dat ze kritisch moeten omgaan met vragen van commerciële spelers: hebben we dat wel nodig? En: wat zijn de gevolgen van deze keuze?

Scholen zijn dan alert voor wat er gebeurt en volgen niet slaafs hun methode. Dat betekent echter niet dat scholen telkens het warm water moeten uitvinden. Uiteraard kunnen ze gebruik maken van een methode. Ze moeten dit wel op een creatieve wijze doen, rekening houdende met wat past binnen de keuzes van het schoolteam en wat er zich bij de leerlingen afspeelt. Daarover moeten ze de ouders inlichten en tegelijk meegeven dat het niet nodig is om buitenschoolse bijlessen te regelen of in te tekenen op een extern oefenpakket.

De échte onderwijsexperts zijn de leraren en de directeurs. Ook in volle coronacrisis. Deze expertise moet gewaardeerd worden om de brede vorming van ons onderwijs te vrijwaren en schaduwonderwijs een halt toe te roepen.